

PRIMORSKI GLAS

Naroča se za Avstrijo pod naslovom: Lidova tiskarna, Wien V., Margaretenplatz 7.
Za vse ostale države pa se sprejemajo naročila pri Založbi „Jug“ v Ljubljani,
Šelenburgova ulica 7/II, SHS.

Naročnina znača: za Avstrijo: četletno S 2.—, celoletno S 8.—; za Jugoslavijo:
četletno Din. 15.—, celoletno Din. 60.— za ostalo inozemstvo celoletno S 10.—
ali Din. 80.—. Posamezna številka 25 grošev ali Din. 2.—.

Koliko je vredna primorska emigracija v Jugoslaviji?

(Sodimo sami!)

Kolikor povedo zelo približne in negotove številke, nas je tekom 11 let nagnalo italijansko nasilje iz Primorja v Jugoslavijo okoli 40.000 emigrantov. Primorska emigracija prvih petih let povojne dobe je napolnjevala v večini prazna mesta, ki jih je zapuščalo odhajajoče nemško uradništvo in osebje nižjih kategorij. V narodnem oziru je primorska emigracija sanirala Maribor in mariborsko okolico ter spodnje štajerska nemškutarska gnezda. Relativno je doprinesla primorska emigracija od vseh slovenskih pokrajin največ žrtev k poizkusu rešiti Koroško.

Primorska emigracija prvih povojnih let je najštevilnejša, tvori dve tretjini, ako ne več celotne dosedanje primorske emigracije ter moramo priznati, da je razmeroma dobro socialno usidrana. Ne plava v izobilju, pa vendar živi skromno življenje državnih uradnikov, učiteljev, železničarjev, raznih drugih državnih uslužbencev, dalje malih trgovcev ter nekaj naseljenih kmetov. Velikih industrijcev, trgovcev je med njo zelo malo, revežev pa tudi ne.

Propadanje gospodarskega življenja po nastopu fašizma od leta 1922 naprej je pa pognalo iz Primorskega nove množine v svet. Državno uradništvo je že davno odšlo, ostali so za izselitev v Jugoslavijo le še učitelji, nekaj zasebnega uradništva in pa delavci, ki so s prenehanjem vojno-odškodninskih del, zapostavljenjem in vsled krize industrije v Primorju postali brezposelni.

Slovenija, kolikor toliko že gospodarsko uravnovešena, ni mogla več sprejemati novih brezposelnih množic. Zato se je glavni tok našega brezposelnega delavstva moral usmeriti v za delovne sile potrebno Francijo in Belgijo ter v svobodno, neizmerno Južno Ameriko. V Slovenijo so pa kljub prenasičenosti delovnih sil prihajali leto za letom manjši oddelki izseljencev. Vedno težje so dobili mesta, vedno nižje so stali v socialni lestvici sedanje družbe.

Samo v Argentini se je nabralo dosedaj kakih 16 tisoč primorskih Slovencev, istrskih Hrvatov pa še mnogo več. Vsi slovenski Primorci v Argentini so skoro, izvzemši prav redke izjeme, sami navadni delavci. Žive od dneva do dneva samo od svoje plače. Le polagoma lezejo od navadnega izrabljenega delavca do kvalificiranega, bolje vpoštevane, ki že pozna nekoliko jezik države, v kateri prebiva.

Kaj je napravilo teh 16 tisoč argentinskih naših delavcev, kaj pa 40 tisoč primorskih emigrantov v Jugoslaviji, od katerih je le pičla tretjina v neugodnem socialnem položaju?

Dasiravno najmanj pet let mlajša, je argentinska, delavska primorska emigracija napravila kake štiri poizkuse imeti svoja lastna glasila. Njeni napor niso bili zaman. Ima sedaj dva tednika in sicer „Delavski list“ ter „Slovenski tednik“, ki sta od ne do dne boljša, ki rasteta in se razvijata. Imajo svojo „Slovensko pisarno“, ki gre na novo prihajajočim izseljencem na roko; imajo razna

društva, ki vrejo, tekmujejo in se vedno bolj razvijajo; so pri začetkih ustanovitve podpornih jednot po vzgledu severo-ameriških Slovencev.

Le par tisoč Slovencev je v Braziliji, še revnejši so kot argentinski, še mlajši, le par let življenja imajo za seboj, pa že imajo društva, že imajo lastno slovensko stran v hrvatskem listu „Jugosloven u Braziliji“, kamor pišejo čisto priprosti delavci. Ne bo dolgo in bodo imeli svoj tednik, tako da bodo celo ti najmlajši primorski izseljenci prekosili enajst let staro primorsko emigracijo v Jugoslaviji. Argentinski izseljenci so jo prekosili že na delu in uspehih.

Komaj koncem desetega leta je primorska emigracija v Jugoslaviji po dolgi nosečnosti težko porodila „Primorski Glas“. Tako močna emigracija bi pa v primeri z revno argentinsko in braziljansko skupino morala imeti neprimerno močnejše glasilo, krepkejšega otroka!

Posebno težko odgovornost nosi primorska emigracija v Jugoslaviji. Zaslužnjeni narod v Primorju, bedne skupine izseljeniških delavskih mas

v Argentini, Braziliji in Franciji ji lahko očitajo po pravici: „Ne izpolnujete misije, ki jo mora izpolnjevati primorska emigracija v Jugoslaviji napram narodu v Primorju, napram izseljencem v tujih državah! Ne povdarjate dovolj krivice v Primorju, ne stezate dovolj svojih rok na pomoč nesrečnim beguncem, prav nikake poti ne kažete, še manj pa vzgleda delavskim izseljencem v tujini!“

Sramotno je za tako močno emigracijo, da se zadovolji z glasilom, ki izhaja komaj dvakrat na mesec. Pri brezplačni upravi in brezplačnemu uradništvu, kot ju pač ne uživa noben drugi list, bi pač primorska emigracija morala dosti več žrtvovati za svoje glasilo, se ga mnogo bolj okleniti, ga napraviti krepkejšega, silnejšega glasnika in borca za osvoboditev Primorja!

Bratje Primorci, ali naj še dalje tehtamo svojo vrednost? Kaj smo storili za emigrantsko akcijo, koliko smo podpirali dosedanje publikacije v Primorju z naročanjem, koliko smo se živo, v delih, zanimali za usodo svojih bratov v Primorju. Zamolčimo za danes našo sramoto! Ne pometajmo na pragu narodne brezbriznosti drugih, dokler je pred našim nekoliko ovenelih fraz in prhlega domišljavega huraprimorstva.

Koliko smo vredni?
Sodimo sami!

Trpljenje primorske matere.

Ono trpljenje, ki je dan za dnevom tolklo v svetovni vojni na srca vseh mater, ki so imele svoje može in sinove v vojni vihri, se v Primorju nadaljuje ter iztiska iz preplašenih src zadnje kaplje krvi. Neprestano trepetajo tisoče mater, kdaj bo udrla v hišo policija, kdaj bo zagrabila njihove drage milicije.

Strašni glasovi gredo po deželi, o lakoti in mučenju po laških ječah, v vsaki vasi je dobro znano pretepanje po karabinjerskih postajah, surovost in nasilnost fašistovske milicije je glavna in edina njena sposobnost; imena posameznih policijskih agentov in komisarjev gredo preko vseh preplašenih ust s prekletstvom. Nad vsem tem ozračjem mučilnice pa visi še strašna pretnja krvavega rimskega tribunala ter nasilna samota internacijskih otokov.

In ne pomaga ne bojazen, ne previdnost in tudi ne sama najudanejša pokornost! Bes Slovanom sovražnih oblasti udarja na slepo in teška usoda preganjanja pada največ po nedolžnih. Silno malo, skoraj nič ne zadostuje, da že letajo po cestah autobusi polni milicarjev, karabinjerjev in agentov v vasi in trge loviti v skupinah, v masah mlade nedorasle fante, družinske očete, že sive glave.

Teče že petnajsto leto od poletja 1914, odkar se še niso mogla umiriti srca primorskih mater, odkar neprestano kljuje v njih skrb za družino, bojazen pred vlomom sovražne oblasti v družino. V desetih letih je tisoče naših ljudi že okusilo smrad, lakoto, mučenje in krivično negotovost laških ječ, tisoče primorskih mater je čulo ta čas dan za dnem, noč za nočjo. Okusile so reve ves grenki kruh moledovanja in ponižanja po laških sodnijah in sovražnih karabinjerskih posta-

jah. Ali je sploh hiša v Primorju, da ni imela hišne preiskave, tega ponižujočega prodiranja tuje, ošabne roke v najintimnejše kote družinskega gnezda. Ko so tuja očesa zrla prestopke in zločin v slovenskih napisih na vezeninah, v vsaki slovenski knjigi, v starem časopisu ter si prekrnjila za svoje ovaduško obtoževanje nedolžno kuhinjsko orodje v nevarno orožje. Vsaka sekunda dolgih ur preiskovanja je bila zbudljaj ostrine v srce. Napetost teškega pričakovanja je dušila, negotovost bila živce.

Kot raste trpljenje celega našega naroda v Primorju, tako raste trpljenje primorskih mater, ki so vir in osišče našega ljudstva. Od navadnih žaljivk, preko zapiranj v navadne zapore, pretepanj po karabinjerskih postajah za razburljivih časov volitev, odvzemanja in kvarenja dece, do konfinacij in strašnih obsodb krvavega rimskega tribunala stiska vijak vedno bolj srca naših mater. Najhuje prizadete so one, ki so bile najdalje časa mučene, ki so oddale zadnjo kapljo krvi, in se ne mučijo, vznemirjajo več, ker so oddale svoj zadnji skrbeči utrip.

Spominjamo se vsakega našega mučenika, ki mu je izsesala življenje ječa, ali pa mu je zadušilo dihanje pretepanje ali pa strel. Matere nam pa umirajo tiho, pozabljene, od neznane boleti, v vznemirjajočem številu, v mnogo večjem številu kot pa naši moški, padli direktno pod pestjo fašistovskih rabljev. Še tu pa tam nas posebna nadpovprečna tragika mučene, umirajoče matere gane ter šine bolest preko nas vseh in se spominjamo lastnih mater.

Lansko jesen nas je pretresla smrt matere konfiniranega dr. Sardocha, ter sramotno žaljenje pogrebne zbranosti in žalosti s strani laške fa-

šistovske policije. Te dni pa nam je zopet prišla vest, da je v Tolminu umrla mati po nedolžnem konfiniranega 20letnega Slavka Tute. Sodišče ga je spoznalo nedolžnim ter izreklo, da ni spoznan krivim za širjenje slovenskih abecednikov. Pest fašistovskega režima ga pa ni hotela izpustiti ter je zaman na pol slepi oče pisal prošnjo za pomilostitev sina na velikega rablja slovenskega življa v Primorju, na Mussolinija. Zaman ga je čakala doma uboga mati. Čakala ga je pol leta, več ni zmogla. Tudi tu niso fašistovske hijene mogle pustiti na miru spomina ranjke. Ravno isti, ki so zakrivali njeno smrt, ki so spravili sina v zapor in v konfinacijo, so se spravili na ubogega zapuščenega očeta z očitki in licemerskim sožaljem.

Toda le redko zaznamo za mučeništvo posameznih mater. Večina umira na tistem, nepoznana; le ozek krog domačih ve, da jih je uničilo isto nasilje, ki je požigalo naše narodne domove in razlilo nasilje vseh vrst preko naše dežele. Počasi usihajo, vedno bledejša so jim lica, vedno bolj se jim tresejo roke tolikim in tolikim dragim našim materam, ki jim ginejo njihovi dragi po laških ječah.

Kadar zadene kak udarec naše ljudstvo v Primorju, najbolj skrivno, zato pa najgloblje in najbolj krvavo zadene primorske matere.

Ne navaden materinski dan in ne tiho sožalje ne izkupi neizmernih žrtv primorskih mater.

Bratje, Primorci, ali se sploh in kje pokažemo vrednim velike mučenice — primorske matere?!

Italija je gospodarski upropastila Trst, Rijeku i Pulu.

Najvažniji gradovi Julijske Krajine, Trst, Rijeka, Pula, koji su jedanput cvali i naglo napredovali, i koji bi kao jugoslavenske luke bili sve više i više dobivali na svom razvoju i na svojoj veličini, — danas pod Italijom propadaju vidljivo iz dana u dan, a njihovo stanovništvo, medju kojim je sav niži stalež (dakle većina) slavenski — pada u sve veću mizeriju. Ekonomska propast tih gradova jasna je i fatalna posljedica talijanskog ropstva. Pućanstvo tih naših nesretnih gradova vrlo je i zlo razpoloženo i teško zabrinuto za budućnost. Gradovi, koji su jedanput prehranjivali, ne samo svoje stanovništvo, nego i svu suvišnu radnu snagu iz pokrajine, danas jedva prehranjuju manji broj domaćeg pućanstva (kao n. pr. Trst) ili niti to (kao n. pr. Rijeka i Pula).

Da su Trst i Rijeka, te negda cvatuće trgovačke luke, danas na putu propasti, i da se ne će tako lako dignuti na svoju sjajnu višinu od nekada, dokazuju jasno statističke cifre. I Trstu i Rijeci bila je ekonomska baza trgovačka luka. Ona je prema tome glavno mjerilo života i umiranja. Jedanput godine 1913., Trst je zauzimao osmo, a Rijeka deseto mjesto u pomorskom prometu evropskih luka.

Godine 1913 dostigao je promet tršćanske luke 61 milijun tona, a riječke 22 i pol milijuna tona. Deset godina kasnije, godine 1923, prema fašističkoj statistici promet tršćanske luke pao je za 40 posto, a da o riječkoj i ne govorimo. Od nekdašnjih 22 i pol milijuna tona. Rijeka je g. 1923 pala na samih 7 milijuna tona prometa.

A od g. 1923 propadanje rapidno napreduje. — Ove su činjenice katastrofalne i žalosne.

Granice, koje su nametnute Rapalskim ugovorom prerezale su životnu vezu Trsta i Rijeke s njihovim prirodnim zaledjem, kojemu ti gradovi pripadaju i geografski i etnografski, te po svim narodno-ekonomskim i prometnim uvjetima.

I. Propadanje Trsta.

Trst je svojim pripojenjem Italiji postao krajna periferijska točka talijanskog ekonomskog

Po prvem sastanku slovenskih in hrvatskih emigrantov iz Italije.

Kljub raznim neizogibnim pomanjkljivostim je prvi širši sastanak slovenskih in hrvatskih emigrantov v Celju dne 9. junija obrodil prav lepe uspehe.

Jasno je pokazal razdrapanost obstoječih emigrantskih organizacij, potrebo pridobitve in strnitve obstoječih ter ustanovitve zveze vseh emigrantskih organizacij v Jugoslaviji.

Dočim je na ozemlju Kranjske dežele emigrantska organizacija tehnično že precej dobro izvedena, pa vlada na Štajerskem, posebno med zelo številno mariborsko emigracijo največja brezbriznost za primorske probleme ter za lastne emigrantske dolžnosti in pravice.

Hrvatski emigranti iz Istre se imajo pri snovanju svojih organizacij ter zlasti pri udeleževanju v emigrantskem delu boriti še z večjimi težavami kot slovenski emigranti. Naseljeni so v Jugoslaviji na neprimerno prostranejšem ozemlju kot slovenska emigracija ter se morajo boriti z zelo veliko brezbriznostjo hrvaškega ljudstva za istrsko vprašanje.

Vsi udeleženci emigrantskega sastanka so uvideli potrebo okrepitve in širjenja emigrantske-

sistema. Sav kompleks njegovih komunikacija: more, željeznice, ceste, telegraf itd. ostao je orijentiran prema istoku, to jest prema jugoslavenskom ekonomskom životu i političkom bloku, od kojeg je granicom rastavljen. Ova ekscentričnost položaja i ova nedostatna tehnička veza s Italijom, nedvojbeno su pasivni elementi tršćanskog ekonomskog života. Italija nastoji to stanje neutralizirati i pribliziti Trst talijanskim većim ekonomskim centrima. Ali neuspjeh jej je unapred osiguran. Nijedan korak u tom nastojanju nije dosada donio ni kapljicu uspjeha.

Jedina prava luka jednog velikog carstva od 50 milijuna stanovnika, luka, koja bi pod Jugoslavijom imala nedvojbeno viši razvoj i veće značenje nego pod Austrijom, Trst, kao talijanska luka, uz ostale talijanske sistematizirane luke, ne znači ništa, jer je izgubio svoj položaj, jedan veliki dio svojih bitnih funkcija i svoj životni zadatak.

Po svojoj geografskoj poziciji Trst ima jedno izrazito pripadanje Jugoslaviji. Kao jugoslavenska luka Trst bi imao divno zaledje. Makar i na štetu drugih jugoslavenskih luka, koje su se razvile poslije rata, Trst bi bio došao do svog velikog značenja.

Trst ne bi bio jedna luka, koja bi služila samo Jugoslaviji jer je on naravna luka prema Orijentu za Austriju, Čehoslovačku, Mađarsku, Poljsku, Švicarsku i Njemačku. Ali danas su razne političke i ekonomske okolnosti, pa carinske i tarifalne poteškoće izolirale Trst; stvorile konkurencu Hamburga. Hamburg je danas apsorbirao veliku većinu onog prometa, koji je jedanput išao preko Trsta. Mnogo su Trstu o tom pogledu škodile razne političke činjenice. Politički odnosi, koji vladaju između Italije, Njemačke i Austrije od velikog su značenja. — Njemačka i Austrija kao da i u svoju trgovačku politiku provodjaju one osjećaje, koje imaju za zarobljeni Tirol.

Osim toga dolazi do izražaja i jedan drugi fakat, koji pomaže konkurenciju Hamburga: njemački kapital apsorbira pomalo čehoslovačku industriju, pa dirigira i čehoslovački promet na Hamburg, mjesto na Trst, kako je prije bilo...

U toj konkurenciji nailazimo takodjer i pojavu, koja je u vezi sa ujedinjenjem Njemačke i Austrije. Željenice, društva za rječnu plovidbu, uređenje svih sredstava za saobraćaj u Njemačkoj pod uticajem su ove politike, koja želi

ga glasila „Primorski Glas“. Še do konca leta bodo morale posamezne emigrantske organizacije napeti vse sile, da svoje glasilo čimbolj razširijo ter tako ohranijo Primorju edino svobodno glasilo, edinega glasnega borca proti nevzdržnim krivicam nad našim narodom v Primorju.

Troje sklepov je obrodil prvi širši sastanek slovenskih in hrvatskih emigrantov:

1. Intenzivnejše delovanje na karitativnem polju v svrhu podpiranja novo prihajajočih brezposelnih beguncev iz Primorja. 2. Širjenje skupnega emigrantskega glasila „Primorski Glas“. 3. Priprave za ustanovitev „Zveze emigrantskih organizacij“ v Jugoslaviji.

Emigrantje morajo pristopiti čimprej in kar najživahnejše k čim popolnejši izvedbi teh treh sklepov za svoje dobro ter predvsem za dobro zasužnjenega Primorja. Ako tega ne uresničijo, se ne oddolže svoji domovini, niso vredni sinovi Primorja.

Organizacijsko pa mora pomeniti celjski sastanek šele pričetek večjih emigrantskih zbora vanj, predvsem emigrantskih kongresov brž po ustanovitvi „Zveze emigrantskih organizacij“.

austrijsku trgovinu privući prema sjeveru i vezati ju do krajnih granica s njemačkom trgovinom.

I Poljska je okrenula svoj promet od Trsta prema Hamburgu, i ako postoje u tom smislu talijansko-poljske konvencije. —

Prema tome Hamburg sve više raste, a Trst gubi i gubi. — Godine 1924 bilježi hamburška luka 1 milijun 353 tisuće tona više, nego li ga je imala god. 1913. Ali osim Hamburga dižu se na račun Trsta: Stettin, Bremen, Amsterdam, Rotterdam itd. —

Vidljiva je i velika takodjer i konkurencija, koju Trstu čine talijanske luke. Tu konkurencu Trst nikako ne može izdržati. Fašizam tu konkurencu u neku mjeru i protežira. To je očito najbolje u slučaju s novom venecijanskom lukom. Venecija, uza sve to, što joj je luka neprikladnija od tršćanske, počinje da dobiva prvenstvo na gornjem Jadranu. Tamo se završavaju veliki radovi za ogromno novo pristanište Marghera, a to će pristanište, kad bude dovršeno, dati posljednji udarac Trstu.

Fašistički poslanik i bivši podsekretar u ministarstvu financija Suvich, koji je rodom tršćanin, u jednom momentu lokalnog patriotizma napisao je u „Popolo di Trieste“ oštar članak, u kojemu je rekao: „Trst nema ono, što ima Venecija. Država troši na veliko, 650 milijuna, za gradnju novog pristaništa u Veneciji, ali nije isplatila onu svotu, koja bi bila potrebna za uzdržavanje nasipa i gatova u tršćanskom pristaništu, koji se ruše. Senator Luiggi, graditelj pristaništa Casablanca, rekao mi je, da u svojoj dugoj inžinjskoj praksi još nije vidio pristanište, koje bi bilo u tako očajnim prilikama kao baš tršćansko.“

Iz ovoga je očito, kako se Italija brine za Trst i što se u Rimu misli o značaju tršćanske luke. —

Da bi se propali promet tršćanske luke nekako nadomjestio, nastoji se Trst industrijalizirati. Ekonomski krugovi Trsta smatraju, da je to izlaz iz velike krize, u koju je Trst zapao. Ali ta prisilna i umjetna industrijalizacija nikako ne će uspjeti. U tu svrhu uspostavljena je i neka „Industrijalna zona tršćanske luke“ s kapitalom od 4 i po milijuna lira. Ali i sami oni, koji su stvarali tu industrijalnu zonu, počinju da sa sumnjom gledaju na sve to. Ne samo, da u toj zoni nije još nikla nikakva nova industrija, nego i stare počinju, da propadaju ili da sele. Ford, koji je u

trščanskoj luci imao velike magazine za montažu automobila, sprema se na selenje iz Trsta na Balkan. Time je Trst mnogo izgubio, jer se radom u njegovim magazinima prehranjivalo nekoliko stotina familija.

Uz opadanje pomorskog prometa u trščanskoj luci, propada naglo i sve drugo, što je s tim prometom u vezi. Tako na primjer brodarstvo i brodogradnja. Sav napor, koji trščanski brodovlasnici ulažu za spas trščanskog brodarstva, nemoguć je, da suzbije teške okolnosti: Trst imade manji promet, pa mu prema tome treba i manje brodova, osim toga trščanskoj brodogradnji ozbiljno konkuriraju ostali italijanski arzenali, subvencionirani od režima. Brodogradilišta u Trstu i Tržiću čine doduše dobru trećinu brodogradilišne industrije, ali su bez veće pomoći. Ne samo subvencije, nego ni državne narudžbe nisu podijeljene u pravom razmerju. Ostali talijanski arzenali rade za državu, a trščanski se pomažu, kako znadu. Osim toga bore se sa nevjerovatno visokim porezom i taksama. Brod, koji vrijedi 2 milijuna, plaća samo za taksu registriranja na hipoteku 100 tisuća lira.

Razumljivo je, da uslijed ovakvih okolnosti propada trgovina u gradu, raste nezaposlenost itd. U Trstu je broj nezaposlenih užasan. U najnižim klasama arzenalskih radnika i pomagača bijeda je velika. Po periferiji, gdje većinom stanuju ti slojevi, slučajevi i slike bijede teško diraju. Bijeda se vidi najbolje iz statističkih brojeva.

Godine 1927 bilo je u trščanskim brodogradilištima zaposleno 15.447 radnika. Godine 1928 taj je broj pao na 11.869. Danas ih ima zaposlenih tek oko 8 tisuća radnika. Mora se uvažiti, da je u tom broju jedan veliki broj talijanskih doseljenika.

S rada se otpuštaju najprije Slaveni i oni, koji ne simpatiziraju sa fašizmom i sindikalizmom. Radnici se otpuštaju često en masse. U sama tri mjeseca 1928 bilo je iz trščanskih brodogradilišta otpušteno dvije tisuće radnika.

Prema oficijelnim statistikama bilo je koncem 1928 u Julijskoj Krajini 8173 nezaposlenih radnika, od toga je samo na Trst otpadalo 3520 radnika. A naglašujemo, da su to službene cifre.

Uslijed opadanja pomorskog prometa ima veliki broj nezaposlenih mornara. Na ukrcanje čeka oko 2500 do 300 mornara, koji u nezaposlenosti stradavaju.

Uza svu demografsku politiku, koju fašizam vodi i u našim krajevima, broj stanovnika grada Trsta opada. Mnogi se iseljuju, a uslijed mizerije, manje se radjaju nego jedan put. Do godine 1914 Trst je svakog mjeseca rastao za 1000 do 1500 stanovnika. Lanjske godine je od januara do avgusta pao za 123 stanovnika.

(Konec prihodnjič.)

Procvit in blagostanje.

O velikem in vedno većjem procvitu italijanskog narodnega gospodarstva in naraščajočem blagostanju italijanskog naroda pod fašizmom nam priča jo tudi sledeči najnoviji statistični podatki:

Aprila 1. 1928 je bilo v Italiji 862 konkurzov, v istem mesecu letošnjega leta pa že 974. Leta 1920, za časa demokracije, socializma in boljševizma, je znašalo število konkurzov 856, l. 1928 pa 11.000.

Od 1. januarja do 30. aprila 1928 je znašalo število porok 104.761, število rojstev 408.904, število smrtnih slučajev pa 217.679. V isti dobi letošnjega leta so znašala ona števila 94.143, 389.508 in 289.740. Potemtakem pojem število porok in rojstev, narašča pa število smrtnih slučajev.

Fašizem se kaj rad hvasta, da je prerodil družinsko življenje, ki je bilo baje prej v največjem razsulu. Številke pa govori jo docela drugače, kajti l. 1923 je znašalo število ločitev zakona 2648, l. 1924 — 3745, l. 1925 — 3853 in l. 1926 — 4077.

Ni treba niti pripomniti, da so vsi ti pojavi v tesni zvezi z veliko gospodarsko krizo, ki jo preživlja danes Italija po krivdi fašizma.

Koliko je stala ekspedicija Nobile?

Tekom razprave o proračunu ministerstva za vojno mornarico je omenil državni podtajnik admiral Sirianni med drugim v svojem govoru, da se je v gotovih krogih govorilo o ogromnih svotah, ki jih je baje zahtevala ekspedicija generala Nobile na severni tečaj. Po njegovi izjavi so one številke strašno pretirane. V resnici je stala ekspedicija 12.992.000 lir, ki so šle v breme ministrstev za zunanje zadeve, mornarico in aeronavtiko.

Tudi če so navedbe državnega podtajnika resnične, predstavlja 13 milijonov lir vseeno prav lep znesek, ki ni nikaka mačja solza tudi za imperialno Italijo. V one stroške pa niso vštete,

ker so neocenljive in neprecenljive, izgube tolikih človeških življenj, med katerimi je tudi dragoceno življenje Amundsena. Glavni krivec te katastrofe pa je še vedno nekaznovan in se igra še vedno z nesrečno usodo italijanskega naroda.

Učinek „odkritij“ Virginija Gayde.

„La Volanta d'Italia“, glasilo italijanskih vojnih dobrovoljcev, je priobčila v svoji 20. številki naslednjo vest, ki ji jo je poslal vojni dobrovoljec Federico Augusto Perini iz Benetk:

„Ko sem se vozil iz Benetk proti Padovi, mi je sedel nasproti nek neznanec. V rokah je držal drugo izdajo lista „La Volanta d'Italia“. Čez nekoliko časa me je nagovoril s sledečimi besedami: Gospod, ali se vam ne zdi, da je strah pred Jugoslavijo zajel tudi one uboge, eksaltirane dobrovoljce, ki so že pred dalj časom povabili svoje peroti? — Dobrovoljec se baha, da je prisolil svojemu sopotniku na te besede krepko zaušnico.“

Sicer pa ni zaušnica, ki nas zanima. Pač pa se da iz tega dogodka sklepati, kako so vzbudila po Italiji fantastična poročila Virginija Gayde o jugoslovanskih četskih množicah strahove, ki se bodo utegnili še bridko maščevati nad onimi, ki so jih priklili.

Kaj se šepeta v Italiji?

Po Italiji krožijo in se pripovedujejo s šepetom najrazličnejše dovtipne zgodbe o Mussoliniju in raznih drugih fašistovskih mogotcih. Poleg Mussolinija je najprijaznejša tarča za one dovtype njegov požrešni brat Arnaldo, ki je nekak finančni minister družine Mussolini. Ker se v onih zgodbicah (pasquinatah) zrcali duševno razpoloženje italijanskega ljudstva pod fašistovskim jarmom, bomo v prihodnje priobčevali nekatere iz onih zgodbic. Mnoge izgubijo namreč v prevodu svoj učinek, ker se opirajo na besedno igro, ki se da le teško prevesti. V naslednjem priobčujemo dve taki zgodbi:

Na enem iz njegovih izletov na konju se je Mussoliniju splašil konj, ki bi gotovo pokopal

jezdeca pod seboj, če bi ne bil pravočasno prihitel na pomoč in ukrotil splašeno žival neki kmet, ki je opazil grozečo nevarnost. Mussolini reče kmetu v zahvalo: Vprašajte me, karkoli hočete; ste mi rešil življenje. Jaz sem Mussolini. Vprašajte! — „Če ste zares Mussolini,“ mu odgovori kmet ves potr, „tedaj Vas prosim za eno samo milost: ne povejte nikomur, da sem Vam rešil življenje!“

Na dan plebiscita je vprašal v Milanu neki tujec enega mimoidočih: „Oprostite, katera je najbližja pot, ki vodi na pokopališče Musocco?“ — „To je pa zelo enostavno“ — mu odgovori mimoidoči — „začnite kričati: dol s fašizmom!“

VESTI IZ PRIMORJA

Nova preganjanja.

Pred mesecem dni so aretirali pod Javornikom v bližini jugoslovanske meje J. Špangerja iz Proseka. Na orožniški postaji v Št. Petru je sestavil tamkajšnji orožniški brigadir proti njemu ovadbo, da je imel onstran meje sestanek z Orjunaši. Čeprav je Španger potom prič dokazal, da je bil na čisto navadnem izletu, so ga vseeno pridržali v zaporu, kjer so z njim zelo surovo postopali. Prvi dan mu niso hoteli dati niti vode. Po treh tednih zapore je prišel Španger končno pred sodnika v Postojni, ki je bil primoran radi pomanjkanja dokazov ga oprostiti. Zato pa je bil Španger pozvan na tržaško kvesturo, kjer so ga slikali in mu sneli odtise prstov.

Na tržaško kvesturo sta bila pozvana tudi zasebni uradnik Marin Luksa iz Proseka, toda prebivajoč v Barkovljah in stavbeni podjetnik Slavko Martelanc v Barkovljah. Tudi ta dva gospoda so prijazni gospodje na kvesturi skrbno fotografirali in jima sneli prstne odtise. V Buzetu pa so pozvali na orožniško postajo 19letno Vero Geržiničevo in zahtevali od nje, da si mora preskrbeti na podlagi čl. 3 zakona o javni varnosti osebno izkaznico s prstnimi odtisi.

Koncem maja je imela znana Geržiničeva hiša v Roču nič kaj prijetne goste. Pri Gržiničevih so se zglasili trije agenti in petorica orožnikov,

ki so izvedli temeljito hišno preiskavo, tekom katere so vse prebrskali in prevrnili. Izid preiskave je ostal seveda brez uspeha.

Nove konfinacije.

Bivši urednik ustavljene „Istarske Riječi“ Ivan Stari in bivši tajnik političnega društva „Edinost“ v Trstu Josip Gerbec, ki sta bila dne 13. aprila z mnogimi drugimi aretirana in potem pridržana v tržaških zaporih, sta bila sedaj obsojena na konfinacijo za dobo treh let. Gerbec se nahaja trenutno v jetniški bolnici v ulici Coroneo, Stari pa v zaporih pri Jezuitih, kjer oba čakata, da jima določijo kraj konfinacije in čas odhoda.

Poleg njih sta bila obsojena v poslednjem času na konfinacijo tudi J. Vatovac iz Cararjev pri Kopru in vpokojeni učitelj Milosavljević iz Ilovika. Vatovca so že pripeljali v Trst, a so ga pozneje zopet odpeljali v Pulo.

V nedeljo, dne 2. junija, sta bila odpeljana iz Trsta na otok Ponzo, ki jima je bil določen kot kraj konfinacije, France Babič in Rudolf Šergon iz Marezig. V soboto so ju prepeljali brez znanja sorodnikov vklenjena na parniku iz Pule v Trst. Šele na parniku se jima je posrečilo z zvezanimi rokami napisati svojcem pismo, v katerem sta jih obvestila, da se za dolgih pet let poslavljata od domačih krajev. Šergon je zapustil doma ženo in dva otroka, Babič pa, ki je vojni invalid, starega sivolasega očeta.

Slovanski tisk v Italiji.

Nj. E. predsednik italijanske vlade Benito Mussolini je milostno dovolil, da smejo izhajati v Italiji trije slovanski listi in sicer tednika „Novi list“ in „Istarski list“ ter mesečnik „Družina“. Da se izogneta neprijetnostim cenzure, svaril in ustavitve, se oba tednika omejujeta na priobčevanje suhih informativnih poročil in vesti. Sta to lista brez duše, krvi in življenja.

Čeprav je izdajanje teh listov dovolil predsednik vlade, čeprav bolehata oba lista vsebinsko na sušici, jim lokalne oblasti niti tega skromnega življenja ne privoščijo. Uradnik Boštjančič je bil obsojen na konfinacijo, ker je nabiral po Istri naročnike za „Istarski list“. Sedaj pa hodijo po hišah, ki so naročene na „Istarski list“, orožniki in pretijo naročnikom s kazenskimi ukrepi. Trgovcem grozijo, da jim odvzamejo obrtna dovoljenja, raznim prekupčevalcem in prekupčevalkam pa grozijo z odvzetjem železniških legitimacij, ki jim dajejo pravico do znižane železniške vožnje.

Kar je tedaj milostno dovolil predsednik vlade in notranji minister Mussolini, tega ne dovoljujejo njegovi orožniki.

DOPISI IZ PRIMORJA

Iz Krasa.

V Lokve, Naklo, Rodik in Divačo napeljujejo elektriko. Radi tega se fašisti hvalijo vseprek, na vsa usta že dve leti. Češ, sami smo dvignili Kras, poprej je bil zanemarjen! O, dvignili so ga res, toda tudi preobrnil, da je še tisto malce blagostanja izteklo iz njega. Povsod sama beda. Kar je moških, utekajo v svet. Trst propada, tam ni zaslužka. Zato so tudi Kraševci brez zaslužka. Vse to je prinesl fašizem.

Iz srednje Istre.

Skoraj da ni drugih vesti iz nesrečne Istre kot vesti o raznih tatvinah. Tatvina v Svetvinčenatu, tatvina v Krmedu, tatvina v Baderni, tatvina v Padulju, tatvina v Jadreških, tatvina v Glavani pri Barbani, tatvina v Rezancih, tatvina v istrskih vaseh. Javna varnost je padla na ničlo. Pa nobeno čudol! Revščina v že itak siromašnih vaseh je postala tako občutna, da se morajo nesrečni ljudje že kar boriti za življenjski obstanek, da se prehranijo s čimur bodi. O morali v tako težkih, sestranih razmerah je pač težko govoriti, lačna roka težko loči med tujim in svojim. Ni tudi nobenega, ki bi narod k dobremu vzgajal. Duhovniki so postali silno redki, ker so jih fašisti pregnali. Redke šole so čisto propadle, ker jih vodijo nezmožne učne moči, ki so ljudstvu samo v slab vzgled in pohujšanje. Orožniške postaje so sicer močno zasedene, toda kaj pomaga, ko pa si orožniki ne upajo na deželo. Kadar redkokdaj izidejo, jih gre le več skupaj. Ne poznajo ljudi, ne njihovega jezika in ne navad. Le kar jim poštene ljudje sami izsledijo, to izvrše v izpolnjevanje svoje službe. Istra pada v razmere treh, štirih sto let nazaj. Obrežna mesta propadajo, Pula je mrtva, narod se seli v Ameriko, gospodarji notranjih istrskih planot so tatovi in roparji. Zopet je pričel naraščati analfabetizem, od lakote oslabele ženske in starce pa žanje sušica. V sili so prodali ljudje to zimo živino, pa še kljub temu jim primanjkuje kruha. V nekaterih krajih je tolkla toča, nad vsem leži uničujoče prokletstvo fašistovskega nasilja. Istra gine, Istra umira, Istra postaja puščava!

Ajdoščina.

Dr. Josip Tuzulin, odvetniški koncipijent pri dr. Fornazariču v Ajdoščini, je napravil pred dnevi kratek izlet v Log pri Vipavi. V Logu so ga ustavili tamkajšnji orožniki in zahtevali, da se legitimira. Dr. Tuzulin jim je odgovoril, da nima pri sebi nikake osebne legitimacije, da pa lahko potrdi njegovo istovetnost orožniški brigadir iz Ajdoščine, ki se je slučajno nahajal v družbi loških orožnikov in ki Tuzulina dobro pozna. Na tozadevno vprašanje svojih tovarišev jim je odgovoril brigadir, da dr. Tuzulina ne pozna. Zato so pridržali loški orožniki dr. Tuzulina nekoliko ur na orožniški postaji, dokler niso dobili iz Ajdoščine informacijo o njegovi osebi.

Italijanska srednješolska vzgoja.

V trgu T... se je zaljubil italijanski občinski zdravnik B... v neko gimnazijsko profesorico. Profesorica pa je imela po strani še razne druge ljubimce in ljubavna razmerja, kar je seveda, kot priznavajo Lah i v trgu, čisto pravilno za akademično izobraženo žensko, ki se dolgočasi v malem trgu. Profesor petja, ki mu je lepa profesorica ugajala in se je bal nevarnega tekmeča v osebi zdravnika, je profesorico zatožil pri ravnatelju in slednja je dobila opomin. — Ko so sedeli v kavarni, je vročerkvna profesorica prisolila vpričo številne publike tovarišu, profesorju petja, krepko zaušnico. Istega dne je tudi zdravnik čakal sredi trga ravnatelja, ko se je vračal iz šole. Ko se mu je ravnatelj približal, ga je brez drugega pričel pretepati s pasjim bičem, nakar sta se oba junaško spopadla. Slovenski dijaki, ki so sledili ravnatelju in profesorjem, so morali nehote prisostvovati junaškemu pretepu med akademskimi naobraženci.

Razširjajte svoj tisk!

Ko je naslednjega dne dr. Tuzulin vprašal ajdovskega brigadirja, če ga morda sedaj pozna, mu je odgovoril: „Danes Vas pa že poznam!“ Ajdovski brigadir, ki je dr. Tuzulina dobro poznal — saj prežijo orožniki po trgih za vsakim korakom slovenskega inteligenta —, ni hotel namreč potrditi svojim tovarišem iz Loga njegove identitete samo radi tega, da mu povzroči nekoliko neprijetnosti.

Ferenci v Istri. Dne 24. maja je izobesil neki tukajšnji trgovec italijansko zastavo, ker je bila onega dne obletnica italijanske vojne napovedi. Ob takih prilikah, ki so neštete, morajo namreč tudi ljudje po vaseh izobešati italijanske zastave. Ponoči je zastava izginila in naslednjega dne so je našli vso zamazano in raztrgano na cesti. Na lice mesta so prihiteli takoj podeštati, fašisti in orožniki, ki so odpeljali vse odraslo moško prebivalstvo v zapor.

Nabrežina. Na praznik sv. Rešnjega Telesa je bila razobešana na občinskem domu italijanska trobojnica. Ob 9. uri zvečer, ko bi bila morala biti po fašistovskih predpisih že sneta, je zastava izginila iz droga. Pozneje so jo našli zamazano in poteptano na tleh. V zvezi s tem dogodkom je bilo aretiranih približno 40 oseb, od katerih so večino izpustili, dočim jih sedem sedi še vedno v zaporu.

Opčine. Prosluli tajnik openskega fašja Federici poziva v poslednjem času k sebi vse one osebe iz tržaške gorenje okolice, ki se niso udeležile plebiscita. Tako je povabil med drugimi k sebi tudi večje število zavednih Prosečanov. Večinoma su mu povedali moško v obraz, da niso šli radi tega volit, ker se je že v naprej vedelo, da bodo člani komisije vodili natančno evidenco, kako bodo posamezniki glasovali. Saj je član komisije Kette iz Sv. Marije Magdalene že pred volitvami opozoril, da naj volivci nikar ne mislijo, da bodo volitve tajne. Zato je mnogo volivcev odgovorilo na to njegovo grožnjo s tem, da se niso udeležili volitev.

Povir. Pred dobrim mesecem so odprli v naši vasi otroški vrtec. Staršem so obljubljali, da bodo kupili vsem otrokom, ki se vpišejo v vrtec, nove obleke. Sredstva bo preskrbela neka baronica odnosno neka grofica, ki se zanima za otroške vrtce. Očividno so pri tem mislili na vojvodinjo d'Aosta, predsednico društva „Italia Redenta“, ki ustanavlja vsepovsod po naših krajih otroške vrtce. Ko niso tudi te zapeljive obljube nič zalegle, so poslali občinskega čuvaja po vasi, ki je od hiše do hiše grozil družinskim očetom, da jih bodo zaprli, ako ne vpišejo svojih otrok v vrtec.

Razdrto. Dne 26. maja, ko so odkrivali v Škocijanu spominsko ploščo in nagrobni spomenik umorjenemu miličniku Cerkveniku, je bil izvršen ob belem dnevu napad na orožniško postajo v Razdrtem. Proti poslopju, v katerem se nahaja postaja, je bilo oddanih nekoliko streliv. Kakor se pripoveduje, so izvršili napad miličniki, ki so v sporu z orožniki. Varstvene oblasti so izvedle obsežno preiskavo, ki se ne omejuje samo na Razdrto, ampak tudi na oddaljenejša občine.

Drobne vesti iz Primorja

Ni ga skoraj meseca, da ne bi kaka zapuščena granata, kak skriti neizsledeni naboj ne zahteval zopet novih žrtev med našim ljudstvom. V zadnjih par tednih sta dve posebno teški nesreči, ena v Brdih, druga v Plavah pri Kanalu, zopet sejali med našimi ljudmi smrt ter teške invalidne poškodbe. Po svetovni vojni še vedno divja na golem Krasu, v razkopanih gričih goriške okolice ter vzdolž modre Soče zahrbtna vojna proti nesrečnemu goriškemu kmečkemu prebivalstvu in žanje več mrličev in težkih invalidov kot jih je zahtevala svetovna vojna. Goljufiva in nesramna laška podjetja so se pobrigala samo zato, da so pobrala kar površno vojni material. Kmetom so seveda strgali s streh s silo vsak kos pločevine. Že enajsto leto trpi gnjila laška vlada, da se mesec za mesecem množe žrtve tega zapuščenega vojnega streliva. Velikanska večina teh takozvanih „civilnih“ pohablencev ter zapuščenih sirot ne prejema nikake pokojnine. Za te nesrečne slovenske žrtve vojne se fašizem ne zmeni.

Ogromne svote sipa laška vlada v potujočevalne namene slovenske mladine. V zloglasni Škodnikov zavod v Tolminu, katerega vodi laži-Mazzinijanec in republikanec Franc Spazzapan, so sprejemali brezplačno vsakega gojenca, ki je le hotel. Pa še so imeli toliko denarja na razpolago, da so vsako leto dajali na stran skoraj stotisoč lir. Sedaj zidajo s tem denarjem nova poslopja, da bi imelo v zavodu prostora še več dijakov. Tako bodo dosegli, da bodo na gimnaziji v Tolminu samo dijaki internisti iz zavoda, kjer bodo živeli predvsem strupeno vzgojo gimnazijskih profesorjev in na to še moralno napačno vzgojo Škodnikovoga konvikta. —

Celo na mline se je spravil fašistovski režim. Naložil je toliko taks na mline, da so se morali po naši deželi zapreti vsi mali podeželski mlini.

Samotne Vitovlje, zeleni vipavski Log postajata božja pota našega človeka v Primorju. Ogromna gosposka stavba svetogorske bazilike sameva pusta in prazna, po njej se sprehajajo le obilne postave tridentinskih samostancev, slabih varuhov svetogorske Materie, sovražnikov rodu, ki biva tam na okoli. Le redki slovenski romarji se zgube na Sv. Goro, sicer pa drče gori v avtomobilih razne fašistovske veličine, brezbožne v srcu in življenju. V poznih nočnih urah napivajo s franciškani, zdravice pa niso več poklonjene v čast Materi Božji, ampak so povelicevanje preteklega svetovnega klanja, ščuvanje in vsodbuda k novemu še groznejšemu pokolju, da bi bilo plemo, ki tam živi, še bolj ponižano in mučeno. Ni čuda, da se slovensko ljudstvo izogiba Sv. Gore in zateka v tiha skromna, domača svetišča.

Primorski grobovi.

Profesor Andrej Budal iz Štandreža je izgubil očeta Josipa Budala, 68 let starega. — V Ravnan nad Črničem so zvonovi zadnjic peli 83 letnemu Antonu Morelu, v Črničah pa Janezu Slamiču. — Sušica je pobrala 24letno mladenko Perino Hrušica. — V Šenpetru pri Gorici je dokončal svoj pokoj 65letni Ivan Čučat. — V Cezarjih pri Kopru so pokopali 69letnega posestnika Antona Vatovca. — V Plavljah so spremili k zadnjemu počitku mater Marijo Jamšekovo. — Nova grobova v Idriji sta eden 66letnega Ivana Sinkovca, drugi 78letne Helene Bezcljak. — Finančni nadzornik Karl Nahtigal je bil pokopan na Proseku 24. maja. — V Merčah pri Sežani je končal svoje žalostno življenje revež Janez Škrinjar. — V Gorjanskem so imeli letos 20 mrličev, v Povirju pa 17. — V 26. letu svoje mladosti je umrl v Opatjem selu Alfonz Marušič. — V dveh mesecih je umrlo v Kobjegli 13 ljudi, zadnji mladi mežnar. — V Plavah je granata ubila 21letnega Cirila Boltarja iz Zagore. — V Gorici je podlegla operaciji gospa Karolina Vida, hotelirka pri „Zlatem jelenu“. — V Sežani je smrt upognila dve stari korenini Antona Jebračina in Franca Bezeka, stara 86 let. — Še mlad je pa umrl Franc Urbančič iz Sežanskega Gradščca. — V Planini pri Vipavi so pokopali: 25letnega mladeniča Antona Rešeta iz Gorvsi ter Alojzija Fakuča iz Dolenj. — V Barokovljah se je na kolesu ubil 18letni K. Mikolič. — Pri Sv. Jakobu v Trstu je preminula dobrotnica ga. Milica Črnigoy. — Sušica je pobrala v Kubeđu 18letno Olgo Jakomin. — Pod Borštom je električni tok ubil 18letnega Valentina Zobca iz Boršta.